

Agnieszka Sołbut

## Wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży w świetlicach socjoterapeutycznych – na przykładzie świetlic przy Dziennym Domu Pomocy Społecznej w Białymstoku

### Wprowadzenie

Nikt nie potrafi lepiej zaspokajać głodu miłości, czy innych potrzeb z rozbudowanej piramidy Masłowa jak troskliwi, rozumiejący rodzice. Prawdziwymi szczęściarzami są dzieci, które doświadczyły rodzinnej harmonii. Te zaś, którym trafił się inny los na życiowej loterii, wciąż marzą o kochających rodzicach. Pragnienia, choć często niewypowiedziane wprost, widoczne są w dziecięcych oczach, rysunkach. Dziecko jednak w pojedynkę swego losu nie zmieni. Potrzebne są działania innych osób, które przywrócą wiarę w siebie, w ludzi, w rodzinę.

Dzieci i młodzież z rodzin dysfunkcyjnych ścierają się z brutalnością nie tylko w domu rodzinnym, ale też w szeroko pojmowanym społeczeństwie. Doświadczają stygmatyzacji. Jak pisze E. Goffman „z założenia nie wierzymy, że osoba napiętnowana jest w pełni człowiekiem. Opierając się na takim założeniu, stosujemy wobec niej różne formy dyskryminacji, przez co skutecznie – nawet jeśli często nieświadomie – zmniejszamy jej życiowe szanse”<sup>1</sup>. Zdaniem autora, w sytuacji gdy otoczenie odmawia jednostce szacunku i uznania, ta „zaczyna kwestionować także swoje atrybuty, które wcześniej uważała za niewątpliwe”<sup>2</sup>. Los dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, jest szczególnie trudny. Osamotnione wśród najbliższych, podobnie czują się w społeczeństwie, tracąc często wiarę w siebie.

Wówczas z pomocą wychodzą naprzeciw instytucjonalne podmioty wychowawcze, które neutralizują negatywne wpływy. Wspomagając, pozwa-

---

1 E. Goffman, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przekł. J. Tokarska-Bakir, A. Dzierżyńska, Gdańsk 2007, s. 15.

2 Ibidem, s. 16.

lają jednostce uwierzyć w swoje atrybuty oraz budują więzi z innymi ludźmi, którym łatwiej zaufać.

## Rozumienie pojęcia wspomaganie w kontekście rozwoju jednostki

Wspomaganie dotyczy „bycia” z drugą osobą, pokonywania wraz z nią trudności w rozwiązywaniu różnych problemów życiowych<sup>3</sup>. Maria Kielar-Turska podkreśla, że proces intencjonalnych oddziaływań człowieka na człowieka zwany wsparciem „występuje w różnych formach i prowadzi do potęgowania dobrostanu (poprzez promowanie, stymulowanie), powstrzymywanie czynników zagrażających dobrostanowi (drogą interwencji, wychowania, edukacji, prewencji, profilaktyki), poprawiania, usuwania nieprawidłowości (drogą korekcji i terapii) lub przywrócenia utraconego dobrostanu jednostki (w postaci reedukacji, rehabilitacji, rewalidacji), co pozwala jednostce na samodzielne i odpowiednie do jej możliwości rozwiązywanie problemów życiowych<sup>4</sup>. Autorka stwierdza, że ze wspomaganie rozwoju mamy do czynienia wówczas, gdy uwzględnione zostaną takie cechy zmian rozwojowych jak: ich względna trwałość oraz miejsce w sekwencji procesów rozwojowych w poszczególnych sferach rozwoju<sup>5</sup>.

Różni autorzy definiując pojęcie wspomaganie, podkreślają intencjonalność, celowość procesu. Jadwiga Izdebska zauważyła jego istotne zadanie, wskazując na konieczność objęcia oddziaływaniami wspomagającymi nie tylko dziecka, ale i rodziny. Autorka pisze: „Głównym zadaniem procesu wspomagania jest ułatwienie wspomaganemu osiągnięcia i realizowania celów rozwojowych, tworzenie warunków do pełnego rozwoju jego osobowości i korzystnych zmian w jego życiu w sytuacji, w jakiej się znalazł. W odniesieniu zaś do rodziny działania wspomagające i wspierające powinny pomóc w przezwyciężaniu trudności zagrażających jej poprawne funkcjonowanie materialne, kulturalne, emocjonalne, opiekuńcze, zakłócające relacje rodzice-dziecko<sup>6</sup>”.

Pragnę podkreślić zasadność spojrzenia na sytuację dziecka przez pryzmat rodzinnych uwarunkowań. Jak wskazuje praktyka, pokonanie trudno-

3 B.T. Woronowicz, *Pomagać skuteczniej*, „Remedium” 1994, nr 9.

4 M. Kielar-Turska, *Analiza pola semantycznego terminów związanych ze wspomaganie rozwoju*, [w:] *Wspomaganie rozwoju psychostymulacja i psychokorekcja*, B. Kaja (red.), Bydgoszcz 2003, s. 20.

5 Ibidem, s. 20.

6 J. Izdebska, *Dziecko osamotnione w rodzinie – kontekst pedagogiczny*, Białystok 2004, s. 165.

ści rodziców często procentuje poprawą zachowania dzieci, wpływa na harmonię ich rozwoju. Przeżywają one bowiem problemy rodziców, które wcale nie są im obojętne.

### Prezentacja grupy badawczej

W rozmaite problemy rodzinne uwikłani są podopieczni dwóch świetlic socjoterapeutycznych funkcjonujących przy Dziennym Domu Pomocy Społecznej w Białymstoku. Grupa ta stanowiła punkt odniesienia w podjętych rozważaniach na temat działań wspomagających w środowisku lokalnym.

Do wymienionych placówek wsparcia dziennego uczęszczają dzieci i młodzież z rodzin niewydolnych wychowawczo, życiowo, patologicznych, podopieczni sprawiający trudności wychowawcze, wykazujący zaburzenia w zachowaniu, zagrożeni patologią. Wsparcie w dwóch placówkach przy DDPS otrzymują wychowankowie w wieku 5-15 lat. Gościnnie świetlice odwiedzają również byli wychowankowie.

Przedział wiekowy wychowanków świetlicy socjoterapeutycznej funkcjonującej przy DDPS w Białymstoku, ul. Nowogródzka 5/1 (ŚN) i świetlicy socjoterapeutycznej funkcjonującej przy DDPS w Białymstoku, ul. Barszczańska 18 (ŚB) przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wiek wychowanków uczęszczających do badanych świetlic socjoterapeutycznych

Wiek podopiecznych	ŚN		ŚB		Razem	
	L	%	L	%	L	%
przedszkolny	0	0	13	10	13	10
szkolny*	11	9	63	51	74	60
szkolny**	5	4	32	26	37	30
Razem	16	13	108	87	124	100

\* – szkoła podstawowa, \*\* – gimnazjum. Źródło: badania własne

W rodzinach podopiecznych zauważyć można następujące problemy: niepełność rodzin, nałogi (alkohol, narkomania), karalność członków rodziny, przemoc, bezrobocie, niewydolność wychowawcza opiekunów.

Strukturę rodzin podopiecznych obu świetlic socjoterapeutycznych przedstawia tabela 2.

Najczęstszą przyczyną niepełności rodzin podopiecznych są rozwody. Mamy też do czynienia z niepełnością czasową na skutek pobytu opiekuna w zakładzie karnym – w sumie 7 opiekunów – ojców (z 2 grup badawczych).

W rodzinach niepełnych, opiekę nad pociechami sprawują matki. W przypadku dzieci ze świetlicy przy ul. Nowogródzkiej – we wszystkich 9 rodzinach niepełnych opiekę pełnią samotne matki. Jeśli zaś weźmiemy pod uwagę wychowanków ze świetlicy przy ul. Barszczańskiej – to w 28 z 39 rodzin niepełnych opiekę rodzicielską sprawują samotne matki, zaś w 11 przypadkach kobiety związane są z konkubentami. Należy podkreślić, że przelotne związki matek nie wpływają pozytywnie na rozwój dzieci. Trudno w takich realiach zbudować w świadomości pociechy obraz trwałych, zgodnych, partnerskich relacji małżeńskich, rodzinnych.

Tabela 2. Struktura rodzin wychowanków uczęszczających do badanych świetlic socjoterapeutycznych

Typ rodziny	ŚN		ŚB		Razem	
	L	%	L	%	L	%
pełna	6	5	67	54	73	59
niepełna	9	7	39	31	48	38
zrekonstruowana	1	1	0	0	1	1
zastępcza	0	0	2	2	2	2
Razem	16	13	108	87	124	100

Źródło: badania własne

Sytuacja wygląda podobnie w rodzinach rozbitych w wyniku rozwodu. Wiele matek „pielęgnuje” w oczach dzieci negatywny obraz ojca. Niepełność rodzin to nie jedyny problem środowisk wychowawczych podopiecznych świetlic socjoterapeutycznych przy DDPS. Dzieci są obserwatorami alkoholizmu, narkomanii w rodzinach, przeżywają rozłąkę z rodzicem związaną z odbywaniem kary pozbawienia wolności. Dzieci i matki doznają przemocy ze strony ojców, konkubentów. Nie bez znaczenia jest problem bezrobocia, występujący w 27 (z 108 badanych) środowiskach rodzinnych dzieci ze świetlicy przy ul. Barszczańskiej i w 7 (z 16 badanych) rodzinach podopiecznych ze świetlicy przy ul. Nowogródzkiej. Dzieci wspomagając budżet rodzinny i troszcząc się o zaspokojenie swych potrzeb, często same podejmują dorywcze prace zarobkowe (roznoszenie ulotek, praca nocna w drukarni). Nie jest im też obce żebractwo na ulicach miasta. Korzystanie z wsparcia finansowego Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie i innych instytucji powołanych w tym celu jest niemal wpisane pokoleniowo w życie tych rodzin.

W rodzinach podopiecznych zauważalna jest też niewydolność wychowawcza rodziców. Problem występuje w 39 (z 108) rodzinach dzieci ze świetlicy przy ul. Barszczańskiej oraz w 2 (z 16) środowiskach rodzinnych podopiecznych placówki DDPS przy ul. Nowogródzkiej.

Niewydolność wychowawcza rodziców współistniejąca z niewydolnością życiową implikuje problemy dzieci.

Brak właściwej opieki rodzicielskiej, rozumnej kontroli jest przyczyną wielu niewłaściwych zachowań dzieci, które nierzadko wchodzą w konflikt z prawem. W takich przypadkach niezbędny jest nadzór kuratora.

Tabela 3. Problemy wychowanków uczęszczających do badanych świetlic socjoterapeutycznych

Problemy wychowanków	ŚN		ŚB		Razem	
	L	%	L	%	L	%
zaburzenia zachowania*	1	3	24	61	25	64
ADHD	2	5	1	3	3	8
trudności szkolne**	6	15	5	13	11	28
Razem	9	23	30	77	39	100

\* – głównie zachowania agresywne, \*\* – dysleksja. Źródło: badania własne

Kuratelą sądową objętych jest 20 podopiecznych świetlic przy DDPS (1 z ul. Nowogródzkiej, 19 z ul. Barszczańskiej).

Przy tak skomplikowanych sytuacjach rodzinnych niezbędne jest wspomaganie, poprzedzone wnikliwą diagnozą.

## Diagnoza wstępem do wspomagania

Tylko pełna, dokładna i wczesna diagnoza przypadku – wolna od etykiet i powierzchownych ocen, którą E. Małkiewicz nazywa diagnozą rozumiejącą, powinna być wstępem do podjęcia odpowiednich działań skierowanych do dziecka i jego rodziny<sup>7</sup>.

Aktywna postawa wychowawcy, poszukującego odpowiedzi na wiele pytań dotyczących etiologii, znaczenia, dynamiki zachowania podopiecznego, opanowanie emocjonalne wspomagającego, dialog w kontakcie z dzieckiem, otwierają drogę do współpracy i umożliwiają zaplanowanie działań i realizację celów. W przypadku wychowanka będzie to poszukiwanie i opanowywanie umiejętności radzenia sobie z problemami, odbudowywanie zaufania do drugiego człowieka, co jest możliwe do osiągnięcia, gdy młody człowiek rze-

7 Por.: E. Małkiewicz, *O diagnozie rozumiejącej*, [w:] *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna*, K. Sujak-Lesz, Z. Kuklińska (red.), Warszawa 2002, s. 99.

czywiście zauważa, że dorosły (pedagog) zainteresowany jest jego losem i wykazuje pełną gotowość, by wspólnie zmierzyć się z problemem.

Wychowawca zaś dzięki realizowaniu diagnozy rozumiejącej, będącej podstawą jego działań, wzbogaca swój warsztat pracy, zyskuje umiejętności praktyczne i ludzką satysfakcję, że komuś udało się pomóc. Poziom samooceny obu podmiotów procesu wychowawczego wyraźnie wzrasta.

Dokładne zabiegi diagnostyczne są podstawą wspomaganiania podopiecznych z dwóch świetlic socjoterapeutycznych funkcjonujących przy Dziennym Domu Pomocy Społecznej w Białymstoku. Na podstawie wstępnego wywiadu z prawnym opiekunem wychowanka uzyskiwane są podstawowe informacje dotyczące dziecka i jego rodziny.

W czasie wywiadu wychowawcy, terapeuci – osoby wspomagające pytają o:

- imię i nazwisko dziecka, wiek dziecka, adres zamieszkania, szkołę, klasę, pesel dziecka,
- region opieki społecznej, opiekę kuratora,
- sytuację mieszkaniową (ilość osób, warunki lokalowe, standard mieszkania, czy dziecko ma oddzielny pokój, łóżko, kącik do nauki),
- sytuację rodzinną (struktura, skład osobowy – matka, ojciec – imię i nazwisko, wiek, zawód, miejsce i godziny pracy, telefon, rodzeństwo),
- problemy rodziny (czy występuje alkoholizm, zaniedbania, dysfunkcje),
- funkcjonowanie dziecka w środowisku szkolnym,
- funkcjonowanie dziecka w środowisku rówieśniczym,
- postrzeżenie przez rodziców problemów dziecka, oczekiwania rodziców, co do formy pomocy dziecku w świetlicy.

Zebrane dane zostają zapisane w Kwestionariuszu Osobowym Wychowanka (metryczce). Informacje te uzupełnione wnioskami docierającymi ze szkoły, od pracownika socjalnego, kuratora, jak też obserwacją dziecka na terenie świetlicy socjoterapeutycznej, pozwalają osobom wspomagającym dokonywać trafnych diagnoz, a spostrzeżenia zapisane zostają w Karcie Diagnozy Wychowanka. Są ponadto wstępem do sporządzenia planu interwencyjnego, indywidualnego programu pracy z dzieckiem i rodziną. W pracy wspomagającej istotna jest zasada autodiagnozy.

Zarówno dzieci jak i rodzice podopiecznych świetlic muszą być gotowi do współpracy.

Zdaniem E. Jarosz, E. Wysockiej „zaangażowanie, gotowość do współpracy nad przekształcaniem siebie, przełamywaniem czy niwelowaniem zaist-

niałych problemów opiera się na samouświadomieniu własnego stanu, cech, braków, ale i zasobów”<sup>8</sup>.

### **Działania wspomagające rozwój dzieci i młodzieży podejmowane na terenie świetlic socjoterapeutycznych przy DDPS w Białymstoku**

Rodzice i wychowankowie świetlic socjoterapeutycznych przy DDPS w Białymstoku dostrzegają zasadność działań wspierających podejmowanych na terenie placówki. Różnorodne oddziaływania pozwalają podopiecznym pokonywać słabości, lęki, ale też odkryć talenty, potencjały, które w nich drzemią. Oferta zajęć jest wyjątkowo bogata. Ważnym sposobem oddziaływania na dzieci i młodzież ze świetlic socjoterapeutycznych jest socjoterapia, rozumiana jako terapia w grupie i przez grupę<sup>9</sup>.

Jak pisze K. Sawicka „zadaniem socjoterapii jest wspomaganie dzieci w rozwoju i pojmowaniu rzeczywistości”<sup>10</sup>. Zajęcia socjoterapeutyczne w świetlicy pełnią cele edukacyjne, rozwojowe, terapeutyczne<sup>11</sup>.

W świetlicach DDPS w Białymstoku w ramach socjoterapii realizowane są takie zagadnienia jak: Integracja grupy; Relacje z innymi – jak się komunikować?; Asertywność; Mój wizerunek; Nieśmiałość wycofanie; Wzmocnienia pozytywne; Agresja i przemoc wśród dzieci; Stres i sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych; Uczucia; Normy; Nałogi.

Ważne zadanie wspomagające rozwój podopiecznych DDPS pełni terapia pedagogiczna – indywidualna i grupowa. To specjalistyczna pomoc dziecku i jego rodzicom w pokonywaniu zaburzeń rozwojowych, trudności w nauce i zachowaniu się<sup>12</sup>.

Terapia pedagogiczna oferowana podopiecznym świetlic socjoterapeutycznych jest często jedyną formą ćwiczeń podejmowanych w kierunku stopniowego pokonywania specyficznych trudności szkolnych. Nie wszyscy bowiem rodzice są świadomi problemów swoich dzieci i często nie podejmują kroków w kierunku ich niwelowania w domu.

8 E. Jarosz, E. Wysocka, *Diagnoza psychopedagogiczna: podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa 2006, s. 26.

9 A. Róg, *Świetlice socjoterapeutyczne*, [w:] *Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej*, J. Brągiel, S. Badora (red.), Opole 2005, s. 228.

10 K. Sawicka, *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, [w:] *Socjoterapia*, K. Sawicka (red.), Warszawa 1999, s. 15.

11 Ibidem, s. 15-16.

12 *Terapia pedagogiczna w teorii i praktyce*, A. Balejko, M. Zińczuk (red.), Białystok, s. 29.

Istotną funkcję spełnia Trening Zastępowania Agresji ART, w którym biorą udział dwie grupy podopiecznych świetlic socjoterapeutycznych DDPS w Białymstoku (wychowankowie klas V-VI szkoły podstawowej, młodzież gimnazjalna). ART zawiera cztery komponenty: kompleksowości, dostosowania, uwzględniania sytuacji i nastawienia na uczucia. Trening Zastępowania Agresji składa się z: treningu kontroli złości, treningu umiejętności prospołecznych oraz treningu wnioskowania moralnego i jest traktowany jako kompleksowy zestaw strategii, odnoszący pozytywne rezultaty w redukcji agresji<sup>13</sup>.

W pracy z podopiecznymi wykorzystywane są elementy arteterapii. Dzieci biorą udział w zajęciach technicznych, plastycznych z wykorzystaniem różnych technik. Zajmują znaczące miejsca w konkursach, co pozwala im zauważać nie tylko terapeutyczny cel tego typu działań. Wychowankowie wchodzą w różne role – raz są podmiotem działającym, a innym zaś razem odbiorcą dzieła kolegi.

Arteterapia doskonale wspiera inne techniki pracy z podopiecznymi. Rozbudza wrażliwość wychowanków, pozwala odkryć ich możliwości, pokonać niemoc<sup>14</sup>.

Znaczące miejsce we wspomaganiu rozwoju dzieci i młodzieży ze świetlic socjoterapeutycznych odgrywa bajkoterapia. Ten rodzaj terapii ma właściwość wyzwalania emocji, kształtowania postaw prospołecznych, pokonywania lęków np. lęku przed duchami.

Dziecko „dzięki bajce może też w sposób zastępczy zaspokoić swoje potrzeby psychiczne – poczuć się kochane, akceptowane, bezpieczne”<sup>15</sup>.

W pracy z podopiecznymi świetlic socjoterapeutycznych stosowana jest też terapia śmiechem. Śmiech ma zbawienny wpływ – rozluźnia ciało i umysł człowieka, łagodzi ból. Warto uświadamiać dzieciom jego znaczenie. Ciekawe są wyniki badań, na które powołuje się A. Radomska. Otóż w badaniach N.A. Kuiper, S.D. McKenzie i K.A. Belanger (1995) wykazali, że osoby o większym poczuciu humoru wykazują więcej optymizmu, zaangażowania, pozytywnych emocji, podejmują bardziej konsekwentne i konstruktywne wysiłki

13 A. Goldstein, B. Glick, J. Gibbs, *ART – program zastępowania agresji*, Warszawa 2004.

14 M. Kotyza, M. Matysik, *Elementy arteterapii w pracy z pacjentem uzależnionym od narkotyków*, [w:] *Ciągłość i zmiana w obszarze profilaktyki społecznej i resocjalizacji*, D. Rybczyńska (red.), Kraków 2003, s. 503.

15 M. Molicka, *Bajki terapeutyczne*, cz.1, Poznań 1999, s. 25.



w celu przezwyciężenia trudności w przeciwieństwie do osób o mniejszym poczuciu humoru<sup>16</sup>.

Wspomagające wszechstronny rozwój podopiecznych DDPS w Białymstoku są ponadto: zajęcia wychowawcze – dotyczą głównie profilaktyki uzależnień, zajęcia integrujące grupę – m.in. zabawy z wykorzystaniem chusty animacyjnej, „Piątkowa herbatka u świetlicowego podjadka”, zajęcia relaksacyjne – z muzyką, z zastosowaniem dziecięcych masażyków według pomysłu M. Bogdanowicz, zajęcia sportowe, zajęcia komputerowe, zajęcia taneczne, zajęcia teatralne, zajęcia literackie – wspólne czytanie wybranej przez dzieci literatury, zajęcia kulinarne – „Wspólne grillowanie, gotowanie, pieczenie i pichcenie”, zajęcia rozwijające zainteresowania – m.in. kącik geografa „Wędrówki palcem po mapie i nie tylko”, kącik kinomana, redaktora – wspólne tworzenie gazetki świetlicowej.

Nieodłącznym elementem życia świetlic socjoterapeutycznych przy DDPS w Białymstoku są spotkania przy okazji imprez okolicznościowych, łączące pokolenia – dzieci – rodziców – dziadków (Seniorów – podopiecznych DDPS).

Zaprezentowane zajęcia ułatwiają podopiecznym świetlic odnaleźć wiarę w siebie, pokonać kompleksy, rozwijać umiejętności, które pozwalają im odkryć siebie na nowo, zauważyć, że są coraz lepsi, potrafią więcej.

Ważne, by wychowawcy wpajali dzieciom cenne słowa Marii Dudzikowej wypowiedane wielokrotnie podczas XXII Letniej Szkoły Młodych Pedagogów: „Nie porównuj siebie do człowieka drugiego, tylko do siebie z dnia poprzedniego”<sup>17</sup>. Faktem jest, że każdego dnia uczymy się i doskonalimy, bogacimy. Dotyczy to również wychowanków z rodzin dysfunkcyjnych. Potwierdzeniem są tu rozważania A. Bańki, dotyczące wyników badań prowadzonych na grupie dzieci maltretowanych, jak też dzieci pochodzących z rodzin dotkniętych ubóstwem, alkoholizmem, chorobą psychiczną rodziców. Rezultaty badawcze wskazują, że ci, którzy nie uciekli od przeciwności losu w dzieciństwie, są w stanie zmienić jego bieg we wczesnej dorosłości. Ta zmiana jest możliwa dzięki osobistym atrybutom podopiecznych, a także wsparciu społecznemu<sup>18</sup>.

16 A. Radomska, *Poczucie humoru jako cecha osobowości wspomagająca rozwój*, [w:] *Wspomaganie rozwoju psychostymulacja i psychokorekacja*, t. 5, B.Kaja (red.), Bydgoszcz 2003, s. 91.

17 Słowa Prof. M. Dudzikowej – motto XXII Letniej Szkoły Młodych Pedagogów, Tleń 2008.

18 A. Bańka, *Poczucie samoskuteczności. Konstrukcja i struktura czynnikowa Skali Poczucia Samoskuteczności w Karierze Międzynarodowej*, Poznań – Warszawa 2005, s. 16.

## Osoby wspomagające rozwój dzieci i młodzieży

W procesie organizowania działań wspomagających rozwój dzieci i młodzieży oraz rodzin ogromne znaczenie przypisuje się wychowawcom pracującym w świetlicach socjoterapeutycznych. Powinni oni posiadać magnetyczną osobowość, która przyciąga zarówno podopiecznych otwartych jak i zahamowanych na wstępne oddziaływanie.

Wśród ważnych kompetencji osoby wspomagającej wymienić należy<sup>19</sup>: 1) kompetencje merytoryczne, kompetencje pedagogiczne, kompetencje psychoterapeutyczne, 4) kompetencje komunikacyjne.

Skuteczność działań wspomagających w dużej mierze zależy od reguł pracy, którymi kierują się wychowawcy. Zapytana przeze mnie kadra pedagogiczna z dwóch świetlic socjoterapeutycznych przy DDPS w Białymstoku udzieliła odpowiedzi na pytanie: jakimi regułami należy kierować się w kontaktach z podopiecznymi i ich opiekunami?

W rezultacie 10 osób, w tym opiekunowie, starsi opiekunowie, terapeuci, instruktorzy terapii zajęciowej wymieniali następujące reguły: dostrzeganie mocnych stron wychowanka, indywidualne podejście do podopiecznego, szacunek dla drugiego człowieka, sumienne diagnozowanie sytuacji dziecka, jego środowiska rodzinnego, życzliwość, uczciwość, zaufanie, zapewnienie bezpieczeństwa podopiecznemu, systematyczność w działaniu, konsekwentne postępowanie, dialog i aktywne słuchanie, empatia, dialog bez pochopnych wniosków.

Wysokie kompetencje osób zaangażowanych w odpowiednie wspomaganie rozwoju podopiecznych na terenie świetlic socjoterapeutycznych, skłaniają, do wniosku, że nie powinniśmy mówić o dzieciach bez przyszłości, lecz o podopiecznych, którzy mimo wielu przeciwności losu, mają szansę na lepsze jutro.

### **SUMMARY: *Support of the development of children and teenagers by social therapeutic centres – on the example of social therapeutic centres at the Białystok Day Care Centre***

It is unquestionable that harmonious development of a child is not possible without loving parents who fulfil their duties of care and education properly. However, when the family is involved in conflict, breakup or other paradigms then it is malfunctioning and pathological and therefore the child development is unstable or even impossible. In such a situation, the activity of educational institutions that help children and teenagers "to become" as well as to

19 J. Izdebska, *Dziecko osamotnione w rodzinie – kontekst pedagogiczny*, op. cit., s. 166.

get to know themselves and the world is of vital importance. Families that are malfunctioning in terms of educational care as well as pathological families are aided by the social therapeutic centres. A rich educational offer of these centres supports the optimal development of the subjects and thus compensates for educational deficiency. Moreover, constant contact with the guardians facilitates children pedagogization. The subjects' individual needs and abilities are taken into account in various activities offered by the centres.

Sociotherapy, pedagogical therapy, pedagogy of play, artetherapy are included in the every day schedule of the centres' activity. Individual pedagogical diagnoses and aforementioned activity enable the subjects to reduce learning problems, to overcome fears, prejudices, behavioural disorders as well as prepare children and teenagers for social life.

The centres' offer is directed to subjects at different age – from kindergarten to middle school. The oldest subjects have fond recollections of the time spent in the social therapeutic centre. Among them, there are the subjects who are secondary school students. The others have started a family. The therapists from the Białystok Day Care Centre remember their subjects' first steps in the centre, which they made in kindergarten or as the pupils in primary school. Although many years have passed, they still visit their counsellors and talk about their joys and worries. Their small achievements and success are of great importance for the therapists.

As a person being both a theoretician and a practitioner I wish to emphasize that there are no children without future. The ones who have experienced unpleasant things at home find a helpful hand in social therapeutic centres. Therefore, we do not need to doubt in the proper development of the child from the family at risk or socially excluded family.

■